

Махаринець М. Є. – аспірант кафедри історії держави та права Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1478-1306>

Регулювання земельних відносин на Волині періоду німецької окупації

Мета статті – з'ясувати особливості земельних правовідносин на Волині впродовж 1941–1944 років на підставі системного аналізу історико-правової літератури, нормативно-правових актів німецької окупаційної влади й архівних документів. **Методологія.** Методологічну основу було обрано відповідно до поставленої мети та специфіки об'єкта й предмета дослідження. Використано систему методів наукового пізнання: формальну логіку (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) – з метою детального з'ясування змісту досліджуваних питань; теоретичний – для аналізу наукової літератури; метод системного аналізу – для узагальнення особливостей правового регулювання земельних відносин. Також було застосовано статистичний, проблемно-хронологічний, емпіричний, порівняльний та джерелознавчий методи. **Наукова новизна** публікації полягає у формулюванні нових у контексті історико-правової науки положень щодо особливостей правового регулювання земельних відносин на Волині в період нацистської окупації, які ще не стали об'єктом вивчення дослідників. **Висновки.** У період нацистської окупації на Волині сформувалися певні особливості земельних правовідносин, не характерні для інших округів, які належали до складу Райхскомісаріату Україна. Передусім це було пов'язано з історичним минулим регіону, який до німецько-радянської війни входив до складу УРСР, там процес колективізації не було завершено (більшість земель належала не колгоспам і радгоспам, а селянським господарствам, проте володіння ними було допустиме виключно на правах користування). Якщо на території Райхскомісаріату Україна основною формою господарювання в селі в роки німецької окупації стали громадські господарства, створені з колишніх колгоспів і за структурою несуттєво відрізнялися від них, то на Волині залишалося індивідуальне землекористування з правом приватної власності на присадибну ділянку, яку надав нацистський окупаційний режим. Також специфіка земельних правовідносин на Волині була пов'язана з діяльністю збройних сил ОУН-УПА. З кінця 1942 року вони активно діяли саме на цій території, ускладнювали й подеколи унеможлилювали здійснення німецьких перетворень у сфері регулювання земельних відносин.

Ключові слова: земля; земельні правовідносини; право власності; землекористування; Волинь; нацистський окупаційний режим.

Вступ

Проблема власності на землю в Україні досі лишається нерозв'язаною. Українська система земельного права не є досконалою та не завжди забезпечує реалізацію права громадян як суб'єктів земельних відносин. Ґрунтовний науковий аналіз земельних правовідносин на українських землях у ХХ ст. дає підстави розробити сучасну ефективну модель ринкових відносин, де земля є об'єктом права власності й забезпечується реалізація норм інституту права власності. Це можливо шляхом використання світового досвіду в цій галузі, з огляду на традиційні для України форми власності на землю, що історично склалися.

Актуальність нашого дослідження зумовлена недостатнім рівнем вивчення у вітчизняній науці еволюції правового регулювання земельних відносин в Україні протягом ХХ ст. загалом і в окремих регіонах зокрема. Радянська цензура та комуністична ідеологія не дозволяли об'єктивно й ґрунтовно дослідити інститут права власності на землю та правові норми, які діяли в різні історичні періоди й, зокрема, регулювали відносини власності за нацистського окупаційного режиму.

Дослідження різних аспектів окупаційної політики нацистської влади на території України

й функціонування інституту права власності на землю здійснюють такі науковці, як І. Г. Ветров, С. І. Власенко, Н. М. Глушенюк, О. Є. Лисенко, Ю. В. Олійник, О. Г. Перехрест. Вивчали також особливості окупаційної політики на Волині в різних сферах соціально-політичного, культурного, релігійного життя краю (Dvirna, & Drobot, 2017), діяльність окупаційних органів влади (Zabolotna, 2018; Honcharenko, 2011). Аспекти функціонування інституту права власності, зокрема й на землю періоду 1941–1944 років, аналізували І. І. Лесько, П. В. Рекотов, В. Є. Рубаник. В іноземній історіографії, а саме німецькій, питання різних аспектів діяльності окупаційної влади окреслено в працях сучасних дослідників (Corni, & Gies, 1997; Gerhard, 2009). Німецький історик М. Ріхтер висвітлює боротьбу Вермахту з рухом опору (Richter, 2012), К. Арнольд – участь Вермахту в реалізації окупаційної політики нацистів (Arnold, 2005). Водночас недостатньо вивченими залишаються регіональні особливості земельних правовідносин у період війни. Актуальним є ґрунтовне дослідження історико-правових аспектів цієї проблеми, адже їх комплексного наукового аналізу досі не здійснено.

Мета і завдання дослідження

Мета публікації – з'ясувати особливості земельних правовідносин на Волині протягом 1941–1944 років на підставі системного аналізу нормативно-правових актів німецької окупаційної влади, архівних документів й історико-правової літератури. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: висвітлити передумови й особливості функціонування земельних правовідносин у період становлення окупаційного режиму, схарактеризувати сутність німецької земельної реформи в Райхскомісаріаті Україна та з'ясувати особливості її реалізації на Волині.

Виклад основного матеріалу

1941 року Волинь увійшла як один із шести округів до складу новоствореного Райхскомісаріату Україна. У період нацистської окупації України, зокрема Волині, питання забезпечення Рейху продовольством та іншою сільськогосподарською сировиною було ключовим. Саме на його вирішення й було спрямовано зусилля окупаційної адміністрації в аграрному секторі шляхом експлуатації економічних, природних, матеріальних і людських ресурсів. Хоча в колах нацистського керівництва виникли певні тактичні розбіжності (Kuraz, 2015, р. 242), однак усіх об'єднувало спільне бачення головного завдання аграрної політики на окупованих землях, а саме: організація ефективного сільськогосподарського виробництва, яке сприятиме розв'язанню проблеми постачання продовольства й сировини для армії та Рейху. Результатом економічного планування стала поява Директиви з управління економікою в нових окупованих східних областях (так звана «Зелена папка» Г. Герінга), що містила виклад основних засад управління господарством у зайнятих районах СРСР. Було створено розгалужену систему органів економічного управління на окупованих східних територіях – так звану Економічну організацію «Схід» (Dubuk, 2018, р. 73). Система цивільного управління окупованими територіями була бюрократизованою, повноваження різних органів влади, передусім на низовому рівні, дублювалися (Zabolotna, 2018, р. 92).

Одразу після відступу Червоної армії з території Волині місцеве населення почало перерозподіляти землю, пасовища, захоплювати реманент й інше майно радянських колгоспів і радгоспів, прагнучи відновити індивідуальні форми господарювання. Однак з остаточним установленням нацистської окупації та впровадженням окупаційної політики такі дії місцевого населення було припинено. Усі зусилля окупаційна адміністрація спрямувала на швидке відновлення діяльності колишніх радгоспів, колгоспів і

машинно-тракторних станцій. Процес організації їх роботи був детально регламентований численними розпорядженнями, службовими вказівками й інструкціями (Perekhrest, 2010, р. 34). 9 липня 1941 року вийшов наказ німецького командування, де було зазначено, що протягом 48 год після його опублікування все колишнє майно радянських колгоспів, яке мали селяни, слід передати до уповноважених німецьких органів влади. Було заборонено розкрадати майно колгоспів і радгоспів, зокрема сільськогосподарську продукцію. Земля, а також усе майно колгоспів і радгоспів, зняття праці було оголошено власністю німецької держави. Як покарання за невиконання цього наказу було передбачено розстріл (Kurylyshyn, 2010, р. 33–34).

Німецькому керівництву в аграрному питанні потрібно було знайти таку форму землекористування, яка за умов максимального забезпечення армії продовольством не відштовхнула б селянство від окупаційної влади. У наказі райхсмаршала Г. Герінга від 27 липня 1941 року зазначено, що з метою запобігання перебоєм у сільськогосподарському виробництві на окупованих східних територіях слід зберегти колгоспну систему, принаймні у вигляді громадського двору ("Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv", f. 166). У жовтні 1941 року нацистське керівництво прийняло компромісне рішення – радгоспи та колгоспи тимчасово залишалися й перебували під контролем німецької окупаційної влади. До зими 1941–1942 років у них мала діяти система оплати праці й організація виробництва, а також норми постачань сільськогосподарської продукції, які було запроваджено ще за радянської влади.

За нацистського режиму відбулося запровадження монопольного суб'єкта права власності на головні природні об'єкти захопленої території. Суб'єктом права власності на землю, надра, ліси, води, природні ресурси став Третій Рейх. Основні об'єкти права власності було оголошено німецькою власністю, тому заволодіння ними без згоди місцевої окупаційної влади призводило до застосування суворого покарання (Bryiovska, 2015, р. 15). Окупаційний режим встановлював обмежувальні заходи та правові заборони щодо вільного обігу майже всіх об'єктів цивільно-правових відносин, зокрема на землю.

Модель організації правового режиму земельної власності на окупованих територіях підпорядковувалася концепції створення єдиного «великого господарського простору». Правовою основою регулювання відносин власності, пов'язаних з належністю, набуттям, володінням, користуванням та розпорядженням об'єктами власності в період німецької окупації стала земельна реформа. Її було започатковано законом від 15 лютого 1942 року «Про новий аграрний лад», що передбачав планомірний

перехід від більшовицького колективного господарства до товаристськи пов'язаних або самостійних селянських господарств. Перший етап реформи передбачав перетворення колгоспів на «громадські господарства». Виробництво в них мало бути здійснено на підставі директив Третього Рейху під керівництвом і наглядом призначеного окупаційною владою управителя. Колишні радгоспи ставали «державними господарствами» чи «державними маєтками», роботу в них було організовано за радянським зразком. Вони залишалися в державній власності та підпорядковувалися створеному в Києві Головному управлінню державних маєтків. Державними залишилися колишні машинно-тракторні станції, на основі яких було передбачено формування сільськогосподарських баз. Під час першого етапу реформування земельну присадибну ділянку було оголошено приватною власністю селянина за умови виконання обов'язкових постачань сільськогосподарської продукції установам окупаційної влади. У зверненнях до селянства німецька влада акцентувала, що, відновлюючи приватну власність на присадибні ділянки, вона діє в інтересах селянства.

Волинь, на відміну від інших п'яти округів Райхскомісаріату Україна, тільки 1939 року ввійшла до складу УРСР, і процес радянізації та зокрема колективізації тут ще не було завершено. Навесні 1941 року у Волинській області колективізацію було здійснено лише на 21,5 %, утворено 663 колгоспи, які об'єднували 10 994 господарства. У Рівненській області колективізацію було реалізовано лише на 13,4 % (471 колгосп, 28 349 господарств) (Varetskyi, 1960, p. 261). Восени 1939 року на Волині приватну власність на землю ліквідовано, а порядкування землею передбачало виключно право користування. Відповідно до спільної постанови ЦК КП(б)У та РНК УРСР від 24 березня 1940 року, було встановлено граничні норми індивідуального землекористування для Волинської та Рівненської областей у розмірі 10 га на один селянський двір, а для деяких районів – 15 га. Волинські селяни сподівалися, що німці відновлять право приватної власності на землю. На початковому етапі окупаційна влада підтримувала такі сподівання, але зазначала, що цей процес відбуватиметься поступово, шляхом набуття кожним селянином усього необхідного для ведення власної господарської діяльності. Земля перейде в приватну власність лише за умови, якщо селяни зможуть довести здатність виконувати всі розпорядження окупаційної влади. На початку липня 1942 року процес перетворення окупаційною владою колгоспів на громадські господарства було майже завершено.

На другому етапі реформи громадські господарства було заплановано перетворити на

хліборобські спілки або так звані сільськогосподарські кооперативи (Perekhrest, 2010, p. 42). Окупаційна влада оголосила, що в громадських господарствах, де створено відповідні господарські й технічні умови, землю буде передано селянам для індивідуального обробітку та користування. Селянинові було надано право індивідуального користування землею. Крім присадибної ділянки, йому та його родині було відведено частину орної землі, худобу, сільськогосподарський реманент і машини, крім великих, наприклад молотарок. Перехід від громадського господарства до хліборобських спілок міг відбутися лише після порушення офіційного клопотання перед німецькою владою, яка буде надавати дозвіл лише тим громадським господарствам, які виконали всі свої зобов'язання перед німецькою адміністрацією, насамперед щодо норм постачання сільськогосподарської продукції. Селяни, об'єднані в хліборобські спілки, були зобов'язані обробляти виділені їм наділи та збирати врожай (Kovalev, 2011, p. 256).

Хліборобські спілки не суттєво відрізнялися від громадських господарств першого етапу реформи. Дослідник О. Гончаренко вважає, що хліборобська спілка була децентралізованою та дрібноліною виробничою одиницею, яка знаходилася під тотальним контролем німецької цивільної та господарської адміністрації з високим рівнем контролю за дотриманням планових показників посівних площ, що надсилали в директивній формі, дріб'язковою регламентацією умов організації та проведення виробничих операцій, високими нормами обов'язкових державних постачань за низькими фіксованими цінами (Honcharenko, 2011, p. 359). Тому внаслідок реалізації другого етапу реформи масового переходу громадських господарств у хліборобські спілки не відбулося. Процедура переходу на нові форми господарювання було ускладнено, а селяни в такому переході не були зацікавлені, оскільки вони все одно не розпоряджались результатами своєї праці. Вони прагнули змінити статус господарських об'єднань й отримати землі в одноосібне землекористування (Honcharenko, 2011, p. 360). За даними окупаційної адміністрації, станом на 1 грудня 1942 року в Райхскомісаріаті Україна з 16 536 громадських господарств лише 10,4 % було перетворено на хліборобські спілки, а до травня 1943 року – 12,1 % (Zagorulko, & Iudentsov, 1980, p. 159). Земельні ділянки продовжували надавати не в приватну власність, а лише на правах користування.

Третій етап реформи розпочався з проголошення Декларації «Про запровадження приватної власності на землю» від 3 червня 1943 року й мав повернути симпатії українського селянства до Рейху. Цей етап було зумовлено поразками і втратою територій

німецькою армією та вичерпанням людських і матеріальних ресурсів Рейху. Землю, що було передано для постійного користування селянам, тепер оголошено їхньою приватною власністю ("Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv", f. 3206). Оскільки в Декларації містилися тільки декларативні заяви про перехід землі в приватну власність із правом розпоряджатися на власний розсуд, детальний механізм реалізації оголошено в Директиві, опублікованій для місцевого населення. У першому розділі було зазначено, що кожний селянин одержує присадибний наділ і свою долю на декількох польових масивах або окремий наділ землі. У Директиві розглянуто майже всі аспекти права власності на землю, зокрема долю непрацездатного населення, право спадкової власності тощо ("Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv", f. KMF-8). Хоча для реалізації цієї програми в німців в умовах відступу не було достатньо часу та ресурсів, однак у Райхскомісаріаті Україна було розпочато процес збільшення селянських наділів до 1 га та видачу документів про право власності на землю.

На Волині впродовж останнього етапу нацистської окупації активно діяли загони ОУН та УПА, й німецька влада вже не контролювала 75 % орних земель (Petryliak, 2004, p. 90). У цей період ОУН застосовує тактику відвоювання загонами УПА окремих районів і створення там власної адміністрації. Яскравим прикладом утілення такої тактики стало створення на Волині Колківської, Антоновецької, Космацької республік. Головне командування УПА видало кілька наказів: Розпорядження про встановлення адміністрації на терені України від 15 серпня 1943 року, яким скасовувало колгоспну систему та запроваджувало приватну власність на землю, й Розпорядження про встановлення адміністрації на терені України від 1 вересня 1943 року, що передбачало утворення цивільної адміністрації на підконтрольній УПА території (Stasiuk, 2014, p. 10).

У березні–листопаді 1943 року важливим осередком повстанського руху стало містечко Колки. Тут утворилася вільна від німецької адміністрації та радянських партизанів територія, яка ввійшла в історію за назвою «Колківська республіка». На визволених територіях було організовано систему цивільної влади. Згідно з розпорядженням ГК УПА, було зроблено спробу вирішити земельне питання. Допускалося наділення селян землею площею, яку зможе обробити одна сім'я, або збереження колективних форм господарювання за бажанням населення. Наприкінці жовтня – на початку листопада 1943 року «Колківську республіку» знищили німецькі війська (Maliuha, & Kostenko, 2009, p. 240).

У цей період ОУН та УПА обстоювали позицію, згідно з якою німці є ворогами українського народу, а їхні нововведення, зокрема в аграрній політиці,

спрямовано передусім на досягнення економічної вигоди для себе. Зокрема, під час збирання врожаю УПА розповсюдило сотні листівок, які закликали українських селян не дозволяти німцям забирати врожай, приховувати від них сільськогосподарську продукцію, чинити акції саботажу (Lvovych, 1942). У листівці-памфлеті, що розповсюджували 1943 року за назвою «Боротьба за хліб – боротьба за владу», ОУН закликала українське селянство не дозволяти вивозити врожай німцям і захищати вирощене зі зброєю в руках. Ця пропаганда мала позитивні результати. На Волині влітку 1943 року було зафіксовано сутички членів УПА з німцями за збір урожаю.

Наукова новизна

Наукова новизна публікації полягає у формулюванні нових у контексті історико-правової науки положень щодо особливостей правового регулювання земельних відносин на Волині в період нацистської окупації, які ще не стали об'єктом вивчення дослідників.

Висновки

У період нацистської окупації на Волині сформувалися певні особливості земельних правовідносин, не характерні для інших округів, що належали до Райхскомісаріату Україна. Насамперед це було пов'язано з історичним минулим цього регіону, який лише напередодні німецько-радянської війни увійшов до складу УРСР, і процес колективізації тут ще не було завершено. Більшість землі належала не колгоспам і радгоспам, а селянам, водночас володіння нею було допустиме виключно на праві користування. З цього випливають особливості земельних правовідносин на Волині в період нацистської окупації, на противагу іншим українським землям у складі Райхскомісаріату Україна. Німецька політика в земельному питанні передбачала три етапи: 1) перетворення колгоспів на громадські господарства; 2) створення на їхній основі землеробських товариств з ознаками індивідуального господарювання; 3) перехід землі в приватну власність (задекларований, але не реалізований). На Волині ОУН та УПА, які контролювали значну частину сільської території, ускладнювали й подеколи унеможлилювали проведення німецьких перетворень.

Якщо на території Райхскомісаріату Україна основною формою господарювання в селі в роки німецької окупації стало громадське господарство, яке за структурою несуттєво відрізнялося від радянських колгоспів, то на Волині залишалося індивідуальне землекористування. Причому користувачі зобов'язані були віддавати окупаційній владі частину врожаю та сплачувати податок за

користування ріллею. Лише присадибні ділянки було передано в приватну власність.

У перспективі додаткового дослідження потребують земельні правовідносини на Волині в умовах нацистської окупації на протигагу іншим

округам Райхскомісаріату Україна, які з 20-х років були в складі СРСР. Також слід ґрунтовніше вивчити земельні правовідносини на території Волині, підконтрольній ОУН та УПА.

REFERENCES

- Arnold, K.J. (2005). *Die Wehrmacht und die Besatzungspolitik in den besetzten Gebieten der Sowjetunion: Kriegsführung und Radikalisierung im "Unternehmen Barbarossa"*. Berlin: Duncker & Humblot. doi: <https://doi.org/10.3790%2F978-3-428-11302-6>.
- Bryiovska., I.B. (2015). Pravove rehuliuвання instytutu vlasnosti v zachidnykh oblastiakh Ukrainsoi RSR (1939-1945 rr.) [Legal Regulation of the Ownership Rights Institute in the Western Regions of the Ukrainian SSR (1939-1945)]. *Extended abstract of candidate's*. Lviv. Retrieved from http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/29611/1/avt_Bryiovska.pdf [in Ukrainian].
- Corni, G., & Gies, H. (1997). Brot - Butter - Kanonen. *Die Ernährungswirtschaft in Deutschland unter der Diktatur Hitlers*. Berlin: Akademie Verlag. doi: <https://doi.org/10.1515/9783050072494>.
- Dubyk, M. (2018). Vidobrazhennia ekonomichnoi polityky okupantiv chasiv Druhoi svitovoi viiny v ukrainskii entsyklopedystytsi [Reflection on the economic policy of the occupiers of World War II in Ukrainian encyclopedia]. *Storinky voiennoi istorii Ukrainy, Pages of military history of Ukraine, 20*, 73-82. Retrieved from http://resource.history.org.ua/publ/Sviur_2018_20_6 [in Ukrainian].
- Dvirna, K.P., & Drobot, M.V. (2017). Nimetska okupatsiina polityka ta dukhovno-relihiine zhyttia na Volyni 1941-1944 rr. [German occupation policy and spiritual and religious life in Volyn 1941-1944]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka", 7*. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2057-2017-1-7-18-25> [in Ukrainian].
- Gerhard, G. (2009). Food and Genocide. Nazi Agrarian Politics in the Occupied Territories of the Soviet Union. *Contemporary European History, 45-65*. doi: <https://doi.org/10.1017/s0960777308004827>.
- Honcharenko, O.M. (2011). *Funktsionuvannia okupatsiinoi administratsii Raikhskomisariatu "Ukraina": upravlinsko-rozporiadchi ta orhanizatsiino-pravovi aspekty (1941-1944 rr.)* [Functioning of the occupation administration of the Reich Commissariat "Ukraine": administrative and organizational and legal aspects (1941-1944)]. Kyiv : NPU im. M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Kovalev, B.N. (2011). *Povsednevnaia znizn naseleniia Rosii v period natsistskoi okkupatsii [Everyday life of the Russian population during the Nazi occupation]*. Moscow: Molodaia gardiia [in Russian].
- Kuras, D. (2015). Do pytannia pro osnovy kolonialnoi polityky Tretoho Raikhu na terytorii Ukrainy pid chas Druhoi svitovoi viiny [To the question of the basics of the colonial policy of the Third Reich on the territory of Ukraine during the Second World War]. *Traven 1945 roku u naukovomu dyskursi, natsionalnii svidomosti ta istorychnii pamiaty, May 1945 in Scientific Discourse, National Consciousness and Historical Memory, 241-243* [in Ukrainian].
- Kurylyshyn, K. (2010). *Ukrainske zhyttia v umovakh nimetskoj okupatsii (1939-1944 rr.): za materialamy ukrainomovnoi lehalnoi presy* [Ukrainian life in German occupation (1939-1944): According to Ukrainian legal press]. Lviv : Vid-nia In-tu ukr. arkeolohii ta dzhereloznavstva im. M.S. Hrushevskoho [in Ukrainian].
- Lvovych, M. (1942). Ukrainskyi khlib ukrainskomu narodovi [Ukrainian bread to the Ukrainian people]. *Vilna Ukraina, Free Ukraine, 8*. Retrieved from <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/2188> [in Ukrainian].
- Maliuha, O., & Kostenko, Yu. (2009). Antyfasystskyi rukh na terytorii Volyni v roky Druhoi svitovoi viiny [Anti-fascist movement in the territory of Volhynia during the Second World War]. *Materialy XXX Vseukrainskoi naukovopraktychnoi istoriko-kraieznavchoi konferentsii, Proceedings of the XXX All-Ukrainian Scientific-Practical Historical and Local History Conference*. (pp. 239-241). Lutsk [in Ukrainian].
- Patryliak, I.K. (2004). Do pytannia pro vnesok OUN ta UPA u borotbu proty natsystykykh okupantiv na terytorii Ukrainy [To the question of the contribution of the OUN and the UPA to the fight against the Nazi occupiers in Ukraine]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal, Ukrainian Historical Journal 5*, 81-95. Retrieved from <http://history.org.ua/JournALL/journal/2004/5/6.pdf> [in Ukrainian].
- Perekhrest, O.H. (2010). *Silske hospodarstvo Ukrainy v roky Velykoi Vitchyznianoj viiny (1941-1945 rr.)* [Agriculture of Ukraine during the Great Patriotic War (1941-1945)]. Kyiv: In-t istorii Ukrainy. Retrieved from http://history.org.ua/JournALL/vijna/vijna_2010_2/vijna_2010_2.pdf [in Ukrainian].
- Richter, T.C. (2012). Die Wehrmacht und der Partisanenkrieg in den besetzten Gebieten der Sowjetunion. *Die Wehrmacht: Mythos und Realität*. Sonderausgabe. doi: <https://doi.org/10.1524/9783486852028-048>.
- Stasiuk, O. (2014). Ukrainskyi vyzvolnyi rukh seredyny XX stolittia v konteksti ukrainskoho derzhavotvorennia [Ukrainian liberation movement of the mid-twentieth century in the context of Ukrainian state-building]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist, Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood, 24*, 3-16. Retrieved from <http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/publications/materials/documents/?newsid=508> [in Ukrainian].
- Tsentrnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy, Central State Archives of Public Organizations of Ukraine, f. 166, op. 3, spr. 141, 120 ark.* [in Ukrainian].
- Tsentrnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vldy ta upravlinnia Ukrainy, Central State Archives of Supreme Authorities and Governments of Ukraine, f. 3206, op. 1, spr. 44, 128 ark.* [in Ukrainian].
- Tsentrnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vldy ta upravlinnia Ukrainy, Central State Archives of Supreme Authorities and Governments of Ukraine, f. KMF-8, op. 1, spr. 23, 241 ark.* [in Ukrainian].

- Varetskiy, V.L. (1960). *Sotsialistychni peretvorennia u zachidnykh oblastiakh URSR (v dovoiennyi chas)* [Socialist transformations in the western regions of the USSR (in the pre-war period)]. Kyiv: Akad. nauk URSR [in Ukrainian].
- Zabolotna, T. (2018). Mistsevi okupatsiini orhany vlady v Ukraini periodu Druhoi svitovoi viiny u vitchyznianskykh entsyklopedychnykh resursakh [Local occupation authorities in Ukraine during World War II in domestic encyclopedic resources]. *Storinky voiennoi istorii Ukrainy, Pages of military history of Ukraine, 20*, 83-101. Retrieved from http://resource.history.org.ua/publ/Sviur_2018_20_7 [in Ukrainian].
- Zagorulko, M.M., & Iudenkov, A.F. (1980). *Kрах plana "Oldenburg" (o sryve ekonomicheskikh planov fashistskoi Germaii na okkupirovannoi territorii SSSR)* [The collapse of the "Oldenburg" plan (on the disruption of the economic plans of fascist Germany in the occupied territory of the USSR)]. Moscow: Ekonomika [in Russian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Arnold K. J. Die Wehrmacht und die Besatzungspolitik in den besetzten Gebieten der Sowjetunion: Kriegsführung und Radikalisierung im «Unternehmen Barbarossa». Berlin : Duncker & Humblot, 2005. 579 p. doi: <https://doi.org/10.3790%2F978-3-428-11302-6>.
- Брийовська І. Б. Правове регулювання інституту власності в західних областях Української РСР (1939–1945 рр.). : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2015. 21 с. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/29611/1/avt_Bryiovska.pdf.
- Corni G., Gies H. Brot – Butter – Kanonen. *Die Ernährungswirtschaft in Deutschland unter der Diktatur Hitlers*. Berlin : Akademie Verlag, 1997. 644 p. doi: <https://doi.org/10.1515/9783050072494>.
- Дубик М. Відображення економічної політики окупантів часів Другої світової війни в українській енциклопедистиці. *Сторінки воєнної історії України*. 2018. Вип. 20. С. 73–82. URL: http://resource.history.org.ua/publ/Sviur_2018_20_6.
- Двірна К. П., Дробот М. В. Німецька окупаційна політика та духовно-релігійне життя на Волині 1941–1944 рр. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 7. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2057-2017-1-7-18-25>.
- Gerhard G. Food and Genocide. Nazi Agrarian Politics in the Occupied Territories of the Soviet Union. *Contemporary European History*. 2009. P. 45–65. doi: <https://doi.org/10.1017/s0960777308004827>.
- Гончаренко О. М. Функціонування окупаційної адміністрації Райхскомісаріату «Україна»: управлінсько-розпорядчі та організаційно-правові аспекти (1941–1944 рр.) : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 600 с.
- Ковалев Б. Н. Повседневная жизнь населения России в период нацистской оккупации. М. : Молодая гвардия, 2011. 656 с.
- Курас Д. До питання про основи колоніальної політики Третього Райху на території України під час Другої світової війни. *Травень 1945 року у науковому дискурсі, національній свідомості та історичній пам'яті*. 2015. С. 241–243.
- Курилишин К. Українське життя в умовах німецької окупації (1939–1944 рр.): за матеріалами україномовної легальної преси : монографія. Львів : Ін-т укр. археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2010. 328 с.
- Львович М. Український хліб українському народові. *Вільна Україна*. 1942. № 8. URL: <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/2188>.
- Малюга О., Костенко Ю. Антифашистський рух на території Волині в роки Другої світової війни. *Матеріали ХХХ Всеукраїнської науково-практичної історико-краєзнавчої конференції* (24–25 берез. 2009 р.). Луцьк, 2009. С. 239–241.
- Патриляк І. К. До питання про внесок ОУН та УПА у боротьбу проти нацистських окупантів на території України. *Український історичний журнал*. 2004. № 5. С. 81–95. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2004/5/6.pdf>.
- Перехрест О. Г. Сільське господарство України в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) : монографія. Київ : Ін-т історії України, 2010. 150 с. URL: http://history.org.ua/JournALL/vijna/vijna_2010_2/vijna_2010_2.pdf.
- Richter T. C. Die Wehrmacht und der Partisanenkrieg in den besetzten Gebieten der Sowjetunion. *Die Wehrmacht: Mythos und Realität*. Sonderausgabe, 2012. P. 837–857. doi: <https://doi.org/10.1524/9783486852028-048>.
- Стасюк О. Український визвольний рух середини ХХ століття в контексті українського державотворення. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2014. Вип. 24. С. 3–16. URL: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/publications/materials/documents/?newsid=508>.
- Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 166, оп. 3, спр. 141. 130 арк.
- Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 3206, оп. 1, спр. 44. 128 арк.
- Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. КМФ-8, оп. 1, спр. 23. 210 арк.
- Варецький В. Л. Соціалістичні перетворення у західних областях УРСР (в довоєнний час) : монографія. Київ : Акад. наук УРСР, 1960. 298 с.
- Заболотна Т. Місцеві окупаційні органи влади в Україні періоду Другої світової війни у вітчизняних енциклопедичних ресурсах. *Сторінки воєнної історії України*. 2018. Вип. 20. С. 83–101. URL: http://resource.history.org.ua/publ/Sviur_2018_20_7.
- Загорулько М. М., Юденков А. Ф. Крах плана «Ольденбург» (о срыве экономических планов фашистской Германии на оккупированной территории СССР). М. : Экономика, 1980. 375 с.

Стаття надійшла до редколегії 28.03.2019

Makharynets M. – Postgraduate Student of the Department of History of State and Law of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1478-1306>

Land Regulation in Volyn during the Nazi Occupation

The purpose of the article is to find out the peculiarities of land relations in Volyn in 1941–1944 on the basis of a systematic analysis of the historical and legal literature, normative legal acts of the Nazi occupation power and archival documents. The methodological basis was chosen taking into account the objective and specificity of the object and subject of study. The basis is the system of methods of scientific knowledge: formal logic (analysis, synthesis, deduction, induction, analogy, abstraction) – in order to clarify the content of the issues under consideration; theoretical – for the analysis of scientific literature; method of systematic analysis – to summarize the features of legal land regulation. In addition, statistical, problem-chronological, empirical, comparative and source-based methods were also used. The scientific novelty of the publication is to formulate new provisions in the context of historical and legal science concerning the peculiarities of legal land regulation in Volyn during the Nazi occupation, which have not yet been the subject of study by researchers. Conclusions. During the Nazi occupation in Volyn, certain peculiarities of land relations were formed that were not characteristic for other districts that were part of the Reich Commission «Ukraine». If on the territory of the Reich Commission «Ukraine» the main form of farming in the countryside during the Nazi occupation became public farms created on the basis of the former collective farms and in structure they differed little from them, the peculiarity of Volyn was that the individual land use with private ownership of the land plot provided by the Nazi occupation regime was the main form of farming. Another feature of land legal relations in Volyn was the force activities of the OUN and UPA. Beginning late 1942, they were active in this area and made it difficult and partially impossible to carry out German transformations in the field of land regulation.

Keywords: land legal relations; land ownership; land use; Volyn; Nazi occupation regime.